

ارزشیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی^۱

دکتر نورعلی فرخی^۲

تاریخ وصول: ۸۹/۵/۲۹

تاریخ پذیرش: ۸۹/۹/۲۰

چکیده

به منظور ارزشیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۹۰ پایان‌نامه کارشناسی ارشد و ۳۰ پایان‌نامه دکتری که به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده بودند، مورد بررسی قرار گرفت. ابزار جمع‌آوری اطلاعات مقیاس درجه‌بندی محقق ساخته‌ای بود که براساس منابع مکتوب حوزه روش تحقیق تهیه و تدوین یافته بود. یافته‌های تحقیق نشان داد که پایان‌نامه‌های هر دو مقطع از نظر انتخاب عنوان، تهیه چکیده، بیان هدف‌ها، سؤال‌ها، فرضیه‌ها، تعریف نظری و عملیاتی، ارتباط مطالب فصل دوم با موضوع، ارائه منطقی و سازمان یافته و مشخص کردن منابع، محتوی فصل سوم و محتوی فصل چهارم در سطح کاملاً مناسب هستند که نقاط قوت پایان‌نامه‌ها به حساب می‌آید. در ارائه فصل پنجم، ساختار کلی گزارش در سطح مناسب، از نظر مقدمه، بیان مسئله، ضرورت و اهمیت موضوع در سطح نسبتاً مناسب ارزشیابی شده‌اند. در ملاک‌های مربوط به بیان مسئله، سؤال‌ها، فرضیه‌ها، تعریف جامعه آماری پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و در بقیه ملاک‌ها پایان‌نامه‌های دکتری امتیاز بیشتری به دست آوردند. از نظر نقد پژوهش‌ها، تفکیک نقل قول‌های مستقیم و غیرمستقیم، ارائه خلاصه‌ای از نکات مهم فصل دوم، گزارش توان آزمون‌های آماری و حجم اثر در هر دو دسته از پایان‌نامه‌های ضعف اساسی مشاهده شده است.

۱- این مقاله حاصل پژوهشی است که با اعتبار دانشگاه علامه طباطبایی انجام گرفته است

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی

واژگان کلیدی: ارزشیابی، ملاک‌ها، پایان‌نامه، کارشناسی ارشد، دکتری، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.

مقدمه

پرورش نیروی انسانی متخصص مورد نیاز توسعه کشور و کمک به حل مسائل جامعه و پیشبرد مرزهای دانش و تولید دانش نو از جمله هدفهای عمده نظام آموزش عالی محسوب شده است (بارزگان، ۱۳۷۴) هدف‌هایی که با برگزاری دوره‌های تحصیلات تکمیلی دستیابی به آنها تحقق پیدا می‌کند. در ماده ۲ آئین نامه دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته مصوبه جلسه ۲۹۰ شورای عالی برنامه‌ریزی مورخ ۱۰/۲۵/۱۳۷۳، هدف از ایجاد دوره‌های کارشناسی ارشد، گسترش دانش و تربیت متخصصان و پژوهشگرانی بیان شده است که با فراگیری آموزش‌های لازم و آشنایی با روش‌های پژوهش علمی، مهارت لازم را برای آموزش، پژوهش و خدمات پیدا کنند. و براساس ماده ۲ آئین نامه دکتری (۱۳۸۴) دوره‌های دکتری بالاترین دوره تحصیلی آموزش عالی است که به اعطای مدرک تحصیلی می‌انجامد و رسالت آن تربیت افرادی است که با نوآوری در زمینه‌های مختلف علوم و فناوری در رفع نیازهای کشور و گسترش مرزهای دانش مؤثر باشند.

فارغ التحصیلان دوره‌های تحصیلات تکمیلی، عالی‌ترین محصول نظام آموزشی کشور تلقی می‌شوند و انتظار این است که قابلیت‌های علمی و پژوهشی آنان تا حدی پرورش و افزایش یابد که علاوه بر توانایی انتقال و ترویج تازه‌ترین دستاوردهای علمی و دانش موجود در زمینه رشته تحصیلی خود از طریق فعالیت‌های آموزشی، قادر باشند از طریق فعالیت‌های پژوهشی به تولید دانش جدید و نوآوری‌های علمی و فناوری در زمینه رشته‌های تخصصی خود نایل آیند (دلاوری، ۱۳۸۷).

در همه نظام‌های آموزشی ملاک موفقیت در دوره‌های تحصیلات تکمیلی با گذراندن واحد درسی به نام پایان‌نامه یا رساله دانشجویی مشخص می‌شود. هر دانشجوی موظف است با انتخاب موضوعی در حوزه تخصصی رشته تحصیلی خود زیر نظر استادان راهنما و مشاور فعالیتش را شروع کند و با انجام مراحل مشخص و تعیین شده، قدم به قدم

گزارش فعالیت‌ها را ارائه نماید و نقطه نظرات استادان را اعمال نموده و در نهایت گزارش نهایی را براساس دستورالعمل مورد نظر دانشگاه تدوین نماید و با اعلام نظر موافق استادان راهنما و مشاور برای دفاع آماده شود. پس از تعیین داوران توسط شورای تحصیلات تکمیلی و با موافقت آنها در تاریخ و ساعت معین به دفاع از پایان‌نامه پردازد. تأیید نهایی منوط به تنظیم و تدوین گزارش براساس موارد اصلاحی و پیشنهادی کمیته داوران خواهد بود. اما هدف برگزاری دوره تحصیلات تکمیلی فراتر از این است. بنابراین تدوین گزارش تحقیق آخرین مرحله فرایند تحقیق نیست. به عبارتی تحقیق فعالیتی است که منفعت همگانی برای آن مطرح است. به گونه‌ای باید اطلاع رسانی شود که استفاده کنندگان بالقوه بتوانند از آن بهره‌مند شوند (صاحبی، ۱۳۸۲؛ سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۶).

اطلاع رسانی به حوزه علمی مربوط می‌شود که به مناسب سازی اشاعه اطلاعات می‌پردازد (حری، ۱۳۷۲). اگر پژوهشگری نتواند نظرات و نتایج تحقیق خود را به صورت روشن و قابل فهم بیان کند به کار علمی وی لطمه وارد خواهد شد. لذا اصول اطلاع رسانی حکم می‌کند که گزارش تحقیق به خوبی سازماندهی شود تا اطلاعات مربوط به فرایند تحقیق به صورت روشن در اختیار همگان قرار گیرد (شریفی و شریفی، ۱۳۸۷).

گزارش تحقیق به دو منظور صورت می‌گیرد: ۱) قرار دادن یافته‌های تحقیق در اختیار دیگران، ۲) ارائه مراحل پژوهش به شیوه دقیق و روشن به دیگران، برای انجام تحقیق در حوزه مورد نظر. کولیکان^۱ (۱۹۹۹) بیان می‌دارد که سعی کنید گزارش تحقیق را آن‌چنان روشن و دقیق بیان کنید که پژوهشگران دیگر بتوانند دقیقاً آنچه را که شما انجام داده‌اید به همان صورت تکرار کنند (نقل از شریفی و شریفی، ۱۳۸۷).

ساختار پایان‌نامه‌های تحصیلی همه گام‌هایی که ضمن اجرای تحقیق برداشته می‌شود را در بر می‌گیرد (بیابانگرد، ۱۳۸۴)، تنظیم و تدوین پایان‌نامه تحصیلی به گونه ثمربخش، دقیق و روشن نیازمند رعایت: اصول تنظیم و تدوین مطالب، اصول نوشتن مطالب و اصول استفاده از منابع و مآخذ است (سیف نراقی و نادری، ۱۳۸۷).

برای تحقق هدفهای پژوهشی دوره‌های تحصیلات تکمیلی، دانشجویان کارشناسی ارشد درس عملی پایان‌نامه را در قالب ۴ واحد درسی و دانشجویان دکتری تخصصی در قالب ۲۰ واحد درسی زیر نظر استادان راهنما و مشاور می‌گذرانند و سرانجام در جلسه دفاع گزارش تحقیق آنها با حضور استادان راهنما، مشاور و داور مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد و نظر نهایی در خصوص صلاحیت علمی دانشجویان ارائه می‌شود. ارزشیابی گزارش تحقیق در سایر سازمان‌های متولی پژوهش نیز صورت می‌گیرد.

فرهنگ وبر (۱۹۸۵) ارزشیابی را به صورت عام؛ تعیین ارزش یا اهمیت یک چیز بیان می‌کند و فرهنگ وبستر آن را «قضاوت یا تعیین ارزش یا کیفیت کردن» می‌داند. تایلر^۱ ارزشیابی را وسیله‌ای جهت تعیین میزان موفقیت برنامه در رسیدن به هدفهای آموزشی مطلوب مورد نظر می‌داند و از نظر کرونباخ (۱۹۶۳، به نقل از سیف، ۱۳۷۸؛ کیامنش ۱۳۷۶) جمع‌آوری و کاربرد اطلاعات به منظور تصمیم‌گیری درباره یک برنامه آموزشی، ارزشیابی نامیده می‌شود. بازرگان (۱۳۸۷) برای ارزشیابی پایان‌نامه‌های دانشجویی ملاک‌هایی را مطرح می‌کند که یکی از آنها مشخص کردن منابع اشتباه در ارزشیابی است و این منابع می‌تواند ناشی از ابزار گردآوری داده‌ها، فرایند گردآوری داده‌ها و واحد مورد مشاهده باشد.

ارزشیابی با رویکردهای مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرد که به مقاصد اصلی ارزشیابی مربوط می‌شود ولی چارچوب ارزشیابی در همه رویکردها سه ویژگی اصلی را در بر می‌گیرد:

- ۱- بقیه مرکزی: این باور که عملکرد فراگیرنده پایه اصلی ارزشیابی است. یعنی فعالیت‌های آموزشی برای ایجاد تغییرات مشخص در عملکرد فراگیرنده تدوین می‌شود.
- ۲- عملکرد فراگیرنده شرط لازم برای ارزشیابی کاربندی‌های آموزشی است ولی شرط کافی نیست.

۳- ارزشیابی مرکز فرایند آموزشی است (کیامنش، ۱۳۷۶).

1. Tyler

به رغم گسترش و رشد نسبتاً بالای دوره‌های دکتری طی دو دهه اخیر رساله‌های دکتری به طور کلی در همه رشته‌ها و به طور خاص در رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی تاکنون به ندرت به این هدف و رسالت (تولید علم و نوآوری در مقیاس‌های مرزهای جهانی دانش) نائل آمده‌اند و عدم موفقیت به عوامی زیر نسبت داده شده است (دلآوری، ۱۳۸۷):

۱- دوره‌ها آموزش محور هستند و به فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان کمتر توجه شده است.

۲- فعالیت‌های آموزشی، با توانایی‌های پژوهشی دانشجویان تناسب ندارد.

۳- واحدهای درسی پیش‌بینی شده قادر به ایجاد قابلیت‌های لازم و مهارت‌های پیشرفته در «روش‌شناسی تحقیق» در دانشجویان نیست.

۴- بین دوره‌های آموزشی و موضوع رساله ارتباط کم رنگ و کم اثر است.

۵- محدودیت زمانی برای طراحی، تدوین، فرایند ارائه و دفاع از رساله

۶- ارزیابی نامناسب رساله در مراحل طراحی و طرح تفصیلی (چارچوب مفهومی -

نظری و روشی رساله)، بخشی از داوری‌های رساله‌ها به نقد این موارد مربوط می‌شود.

۷- بی‌توجهی به روش‌شناسی در حل مسئله و ارتقای قدرت تجزیه و تحلیل موارد در نقد رساله‌ها در کلاس‌های روش تحقیق پیشرفته.

در بررسی اجمالی از گزارش‌های تحقیق و گزارش دانشجویان درس روش‌های تحقیق پیشرفته در طی چند ترم متوالی از نقد رساله‌ها مشخص شده است که در تنظیم و ارائه گزارش‌ها هماهنگی و همسانی وجود ندارد، بین اجزای گزارش همخوانی دیده نمی‌شود. برای مثال، روش‌های تحلیل آماری با سؤال‌ها و یا فرضیه‌ها سازگار نیست. این مسئله در برخی از جلسات دفاع توسط داوران نیز مورد تأکید قرار می‌گیرد که ساختار ارائه گزارش‌ها با الگوی عمومی مطابقت ندارد یا داوران نظر متفاوتی با استادان راهنما و مشاور دارند. ارزشیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری به عنوان یک روش علمی می‌تواند به سؤال‌های دیگر پاسخ دهد:

تربیتی

۱- آیا گزارش‌های تحقیق دانشجویان براساس الگوهای مطرح در حوزه علوم رفتاری

تدوین شده‌اند؟

۲- نقاط قوت و ضعف گزارش‌ها در بخش‌های مختلف گزارش چیست؟

۳- آیا از نظر به کارگیری ملاک‌ها در گزارش‌های پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و

دکتری تفاوت وجود دارد؟

از آنجا که نتیجه ارزشیابی ملاک تصمیم‌گیری خواهد بود، با ارزشیابی گزارش‌ها نقاط قوت و ضعف آنها شناسایی خواهد شد و به دست اندرکاران تحصیلات تکمیلی دانشکده (دانشگاه) کمک خواهد کرد تا براساس یافته‌های این تحقیق یک الگوی هماهنگ و منسجم تدوین نمایند و با ارائه ملاک‌های تدوین یک گزارش علمی زمینه را برای یکسان‌سازی گزارش‌ها فراهم آورند، و آن را به کلیه دانشکده‌ها تسری دهند.

روش

این تحقیق حاضر از نوع توصیفی است که به صورت ارزشیابی روی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی انجام گرفته است. این روش نشان می‌دهد که پایان‌نامه‌ها از نظر ملاک‌ها و معیارهای گزارش تحقیق چه وضعیتی دارند. از بین ۷۰۰ عنوان پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد ورودی ۱۳۸۲، ۹۰ عنوان و از بین ۷۰ عنوان پایان‌نامه‌های دکتری ورودی ۱۳۷۸، ۳۰ عنوان از سه رشته روان‌شناسی، مشاوره و روان‌شناسی تربیتی (از هر کدام ۱۰ عنوان) به صورت نمونه در دسترس انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند.

برای جمع‌آوری اطلاعات از مقیاس ارزشیابی گزارش تحقیق استفاده شده است. این مقیاس با توجه به ملاک‌ها و معیارهای موجود در منابع از جمله؛ سیف نراقی و نادری (۱۳۸۷)، شریفی و شریفی (۱۳۸۷)، دلاور (۱۳۸۶)، سرمد، بازرگان و حجازی (۱۳۸۶)، فرم‌های ارزشیابی طرح‌های پژوهشی مورد استفاده در پژوهشکده تعلیم و تربیت، راهنمای انجمن روان‌شناسی آمریکا - APA (۱۹۹۱)، راهنمای پایان‌نامه مدرسه حرفه‌ای

روان‌شناسی^۱ (۲۰۰۶-۲۰۰۵)، و ساختار گزارش تحقیق دانشگاه آکامایی (بلونت^۲، ۲۰۰۴) توسط محقق تهیه و تنظیم شده است و اعتبار وابسته به محتوی مقیاس به وسیله پنج نفر از استادان روش تحقیق و سنجش و اندازه‌گیری مورد تایید قرار گرفته است و برای تعیین پایایی مقیاس، ۱۰ عنوان از پایان‌نامه‌ها به روش باز آزمایی به مدت سه ماه، مورد ارزشیابی مجدد قرار گرفت و ضریب پایایی (توافق بین دو بار ارزشیابی) برابر ۰/۹۵ به دست آمده است. این مقیاس براساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای ۱ تا ۵ برای کاملاً نامناسب تا کاملاً مناسب نمره گذاری شده است. ۸۰ درصد پایان‌نامه‌ها در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه و ۲۰ درصد دیگر از طریق DVD های تهیه شده توسط کتابخانه دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی در منزل، مورد بررسی قرار گرفته است. برای هر پایان‌نامه به مدت ۵۰ دقیقه و برای کل پایان‌نامه‌ها ۱۰۰ ساعت طی مدت سه ماه زمان صرف شده است. در ارزشیابی پایان‌نامه‌ها علاوه بر ساختار کلی و اجزای تشکیل دهنده گزارش، فصل‌های اول، سوم، چهارم و پنجم هم از نظر ساختاری و هم از نظر محتوایی، فصل دوم و بخش‌های دیگر تنها به لحاظ ساختاری مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج

الف: تحلیل ساختاری

۱- ترتیب اجزای مقدماتی. در شکل متعارف با صفحه عنوان، بسم الله الرحمن الرحیم، تقدیم به، تشکر و قدردانی، چکیده، فهرست مطالب، فهرست جداول، فهرست نمودار و پیوست‌ها در گزارش نهایی می‌آید. در گزارش‌های کارشناسی ارشد و دکتری در موارد زیر تفاوت دیده شده است:

1. The professional school of psychology dissertation Manual 2005-2006
2. Blount

تربیتی

ارشد

- ۱- چکیده قبل از تقدیم / تشکر ۴ مورد
- ۲- فهرست مطالب قبل از چکیده ۸ مورد
- ۳- بدون فهرست مطالب ۲ مورد
- ۴- بدون فهرست جداول / نمودار ۲۲ مورد
- ۵- بدون چکیده ۵ مورد
- ۶- بدون تقدیم / تشکر ۴ مورد

دکتری

- ۱- چکیده قبل از تقدیم / تشکر ۵ مورد
- ۲- چکیده بعد از فهرست ۱۰ مورد
- ۳- مقدمات بعد از فهرست ۳ مورد

۲- عنوان فصل

کارشناسی ارشد: کلیات تحقیق، کلیات و طرح پژوهش، کلیات، کلیات طرح، فرایند تصریح مسئله.

دکتری: کلیات، طرح پژوهش، کلیات پژوهش، موضوع پژوهش

۳- ترتیب ارائه اجزای فصل اول. در الگوی عمومی و متعارف، مقدمه، بیان مسئله، ضرورت و اهمیت، اهداف، سؤالهای تحقیق، فرضیه‌ها، تعریف نظری و عملیاتی متغیرها ارائه می‌شود. در گزارش‌های کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت‌های زیر دیده شده است.

ارشد

۱. هدف قبل از ضرورت و اهمیت ۲۵ مورد
۲. ضرورت و اهمیت بعد از سؤالها ۸ مورد
۳. فرضیه قبل از ضرورت و اهمیت ۴ مورد
۴. بدون سؤال ۲۹ مورد
۵. هدف بعد از فرضیه ۷ مورد
۶. بدون ضرورت و اهمیت ۲۳ مورد
۷. بدون مقدمه ۵ مورد

دکتری

۱. موضوع تحقیق بعد از مقدمه ۳ مورد
۲. هدف قبل از ضرورت و اهمیت ۵ مورد
۳. هدف بعد از فرضیه ۲ مورد
۴. موضوع تحقیق بعد از ضرورت و اهمیت ۲ مورد
۵. مقدمه و بیان مسئله بعد از ضرورت و اهمیت ۱ مورد
۶. بدون سؤال ۳ مورد
۷. بدون ضرورت و اهمیت ۴ مورد

۴- عناوین فصل دوم: فصل دوم به ادبیات و پیشینه حوزه تحقیق اشاره دارد و در گزارش‌های مورد بررسی به گونه‌های مختلف به شرح زیر آمده است:

ارشد: پیشینه تحقیق، پیشینه پژوهش، ادبیات و پیشینه تحقیق، پیشینه و ادبیات تحقیق.

دکتری: پیشینه تحقیق، ادبیات تحقیق، ادبیات پژوهش، مروری بر ادبیات، مروری بر ادبیات پژوهش، مروری بر ادبیات تحقیق، پیشینه مطالعاتی، ادبیات و پیشینه تحقیق، ادبیات و پیشینه پژوهش، گستره نظری و پیشینه پژوهش.

تربیتی

۵- عناوین فصل سوم: فصل سوم در گزارش‌ها با عنوان‌های زیر آمده است:

ارشد: روش تحقیق، روش اجرای پژوهش، فرایند اجرای پژوهش، روش اجرای تحقیق، روش شناسی تحقیق.

دکتری: روش تحقیق، روش پژوهش، روش اجرای تحقیق، روش اجرای پژوهش، روش شناسی تحقیق، روش شناسی پژوهش.

۶- عناوین فصل چهارم: برای فصل چهارم عنوان‌های زیر آمده است:

ارشد: تجزیه و تحلیل داده‌ها، تجزیه و تحلیل اطلاعات، بررسی یافته‌های تحقیق.

دکتری: بررسی و تحلیل داده‌های پژوهش، تجزیه و تحلیل داده‌ها، یافته‌های پژوهش و یافته‌ها.

۷- عناوین فصل پنجم: عنوان‌های زیر برای فصل پنجم آمده است:

ارشد: بحث و نتیجه‌گیری و پیشنهادات تحقیق، نتایج و پیشنهادات تحقیق.

دکتری: بحث و نتیجه‌گیری، نتیجه‌گیری و بحث.

ب: تحلیل توصیفی

۱- وضعیت پایان‌نامه‌ها از نظر روش تحقیق

ارشد: ۲۳/۴ درصد آزمایشی، ۱۸ درصد نیمه آزمایشی، ۴/۴ درصد شبه آزمایشی، ۲۳ درصد علی - مقایسه‌ای، ۱۵/۶ درصد همبستگی و ۱۵/۶ درصد بیماری.

دکتری: ۵۰ درصد آزمایشی، ۱۶/۷ درصد نیمه آزمایشی، ۱۳/۳ درصد شبه آزمایشی، ۱۰ درصد علی - مقایسه‌ای و ۱۰ درصد همبستگی.

آمارهای نشان می‌دهد که ۴۵/۸ درصد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و ۸۰ درصد پایان‌نامه‌های دکتری مداخله‌ای بوده است.

۲- توصیف گزارش‌ها براساس اجزای گزارش

برای تحلیل توصیفی و تفسیر یافته‌ها براساس موارد زیر تصمیم‌گیری شده است:

۱- پایان‌نامه در همه ملاک‌ها در مقیاس ۵ درجه‌ای ۱ تا ۵، درجات ۳ و بالاتر را کسب کرده‌اند، بنابراین درجات کمتر از ۳ به عنوان نامناسب و کاملاً نامناسب در هیچ کدام از ملاکها موضوعیت پیدا نکرده است. ملاک‌ها به صورت عباراتی در پرسشنامه ضمیمه آمده است.

برای اینکه از درجات ۳ و بالاتر تفسیر دقیق‌تر و روشن‌تری به عمل آید درجات ۳ تا ۵ در سطح نسبتاً مناسب، مناسب و کاملاً مناسب به شرح زیر تعیین شده است. فاصله ۳ تا ۵ که دارای دو سطح است، به سه سطح با فاصله ۰/۶۷ ( ) به سه بازه ۳-۳/۶۷-۴/۳۴-۵ به ترتیب برای نسبتاً مناسب، مناسب و کاملاً مناسب منظور شده است.

الف. موضوع تحقیق: موضوع تحقیق با ۵ ملاک مورد ارزشیابی قرار گرفته است. پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در همه ملاک‌ها و مجموع آنها (میانگین ۴/۶۲) در سطح کاملاً مناسب، و پایان‌نامه‌های دکتری در مجموع ملاک‌ها (با میانگین ۴/۶۰) کاملاً مناسب و در ملاک «کوتاه و رسا بودن موضوع» (با میانگین ۴/۰۷) در سطح مناسب ارزشیابی شده است.

ب. مقدمات: همه گزارش‌های کارشناسی ارشد و دکتری در صفحات مجزا، سه عنوان «بسم الله الرحمن الرحیم»، «تقدیم به» و «تشکر و قدردانی» را آورده‌اند.

ج. چکیده: در گزارش‌های هر دو مقطع تحصیلی چکیده تحقیق، در همه ملاک‌ها و در نتیجه در مجموع کاملاً مناسب ارزشیابی شده است.

د. وضعیت اجزای فصل اول: فصل اول شامل مقدمه، بیان مسئله، ضرورت و اهمیت، هدف، سؤال، فرضیه، تعریف نظری و عملیاتی متغیرها، به شرح زیر مورد ارزشیابی قرار گرفته است.

جدول ۱. وضعیت اجزای فصل اول

دکتری		ارشد		
ارزشیابی	میانگین	ارزشیابی	میانگین	اجزای فصل
کاملاً مناسب	۴/۴۷	مناسب	۳/۸۵	مقدمه
مناسب	۳/۸	مناسب	۴/۰۵	بیان مسئله
مناسب	۴/-	مناسب	۳/۷۷	ضرورت و اهمیت
کاملاً مناسب	۴/۷۶	کاملاً مناسب	۴/۶۲	هدفها
کاملاً مناسب	۴/۶۵	کاملاً مناسب	۴/۷۰	سؤال ها
کاملاً مناسب	۴/۴۸	کاملاً مناسب	۴/۵۳	فرضیه ها
کاملاً مناسب	۴/۸۸	کاملاً مناسب	۴/۸۴	تعریف نظری
کاملاً مناسب	۴/۷۳	کاملاً مناسب	۴/۶۹	تعریف عملیاتی
کاملاً مناسب	۴/۳۸	کاملاً مناسب	۴/۳۴	کل

داده‌های جدول ۱ نشان می‌دهد که پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد از نظر مقدمه، بیان مسئله و ضرورت و اهمیت در سطح مناسب و از نظر هدف‌ها، سؤال‌ها، فرضیه‌ها، تعریف نظری و عملیاتی و کل فصل اول در سطح کاملاً مناسب، و پایان‌نامه‌های دکتری در بیان مسئله و ضرورت و اهمیت در سطح مناسب و در بقیه ملاک‌ها در سطح کاملاً مناسب ارزشیابی شده است.

هـ. اجزای فصل دوم: برای ارزشیابی فصل دوم؛ ارتباط مطالب با موضوع، سازمان و نظم منطقی ارائه، ارجاع درست مراجع و منابع، بیان چارچوب نظری، ارائه شواهد تجربی، نقد و بررسی پژوهش‌ها، تفکیک نقل قول‌های مستقیم و غیرمستقیم، اشاره به روش‌های تحقیق مورد استفاده، و ارائه خلاصه‌ای از نکات مهم پیشینه تحقیق ملاک‌های نه‌گانه‌ای بود که مورد استفاده قرار گرفت. نتایج ارزشیابی برای ملاکهای ۱ تا ۵ در جدول ۲ آمده است و برای ملاکهای ۶، ۷، ۸ و ۹، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد به ترتیب ۱۰۰٪، ۹۰٪،

۷۲٪ و ۸۲٪ و پایان‌نامه‌های دکتری به ترتیب ۸۷٪، ۶۷٪، ۴۰٪ و ۷۳٪ گزارشی ارائه کرده‌اند.

جدول ۲. وضعیت ملاک‌های فصل دوم در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری

اجزای فصل دوم	ارشد		دکتری	
	میانگین	ارزشیابی	میانگین	ارزشیابی
۱- ارتباط مطالب با موضوع	۴/۵۷	کاملاً مناسب	۴/۸	کاملاً مناسب
۲- سازمان و نظم منطقی ارائه	۴/۵۵	کاملاً مناسب	۴/۷۶	کاملاً مناسب
۳- ارجاع درست مراجع و منابع	۴/۵۴	کاملاً مناسب	۴/۸۶	کاملاً مناسب
۴- بیان چارچوب نظری	۴/۰۴	مناسب	۴/۵۶	کاملاً مناسب
۵- ارائه شواهد تجربی	۳/۷۷	مناسب	۴/۳۳	مناسب
۶- کل (با پنج ملاک)	۴/۲۹	مناسب	۴/۶۶	کاملاً مناسب

با توجه به داده‌های جدول ۲، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری در سه ملاک اول در سطح کاملاً مناسب، و در ارائه شواهد تجربی هر دو گروه در سطح مناسب، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در بیان چارچوب نظری در سطح مناسب و دکتری در سطح کاملاً مناسب و در مجموع فصل بدون ملاک‌های ۶ تا ۹ کارشناسی ارشد در سطح مناسب و دکتری در سطح کاملاً مناسب ارزشیابی شده‌اند. به عبارتی پایان‌نامه‌های دکتری در همه ملاک‌ها وضعیت بهتری داشته‌اند و در ملاک‌های ۶ تا ۹ هر دو گروه ضعف جدی داشته‌اند.

و. وضعیت اجرای فصل سوم. برای ارزشیابی فصل سوم؛ طرح تحقیق، دلایل انتخاب روش، جامعه، نمونه و شیوه نمونه‌گیری، حجم نمونه و دلایل آن، ابزار اندازه‌گیری، شواهد مربوط به پایایی و روایی، و فرایند اجرای تحقیق به عنوان ملاک مورد استفاده قرار گرفته‌اند که نتایج آن در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. وضعیت اجزای فصل سوم پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری

تربیتی

اجزای فصل سوم	ارشد		دکتری	
	میانگین	ارزشیابی	میانگین	ارزشیابی
۱- طرح تحقیق	۴/۴۴	کاملاً مناسب	۴/۶۶	کاملاً مناسب
۲- دلایل انتخاب روش	۴/۳۰	مناسب	۴/۴	کاملاً مناسب
۳- جامعه	۴/۷۲	کاملاً مناسب	۴/۶۶	کاملاً مناسب
۴- نمونه و شیوه نمونه گیری	۴/۴۲	کاملاً مناسب	۴/۶	کاملاً مناسب
۵- حجم نمونه و دلایل آن	۴/۱۳	مناسب	۴/۳۶	کاملاً مناسب
۶- ابزار اندازه گیری	۴/۴۳	کاملاً مناسب	۴/۸۶	کاملاً مناسب
۷- شواهد مربوط به پایایی	۴/۵۵	کاملاً مناسب	۴/۷۱	کاملاً مناسب
۸- شواهد مربوط به روایی	۴/۴۱	کاملاً مناسب	۴/۶۶	کاملاً مناسب
۹- فرایند اجرای تحقیق	۴/۶۲	کاملاً مناسب	۵/-	کاملاً مناسب
۱۰- کل	۴/۴۵	کاملاً مناسب	۴/۶۶	کاملاً مناسب

با توجه به داده‌های جدول ۳، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دلایل انتخاب روش، و حجم نمونه و دلایل آن در سطح مناسب و در بقیه ملاک‌ها در سطح کاملاً مناسب، و پایان‌نامه‌های دکتری در همه ملاک‌ها در سطح کاملاً مناسب ارزشیابی شده است. در تعریف جامعه آماری پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد بهتر عمل کرده است و در دیگر ملاک‌ها پایان‌نامه‌های دکتری امتیاز بیشتری به دست آورده‌اند.

ح. وضعیت اجزای فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

فصل چهارم با چهار ملاک؛ استفاده از شاخص‌های توصیفی مناسب، ارائه داده‌ها به صورت جدول / نمودار، آزمون آماری مناسب برای آزمون فرضیه‌ها، و گزارش ملاک‌های استنباط آماری برای تفسیر یافته‌ها، مورد ارزشیابی قرار گرفته است که نتایج آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. وضعیت اجزای فصل چهارم پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری

ملاک‌ها	ارشد		دکتری	
	میانگین	ارزشیابی	میانگین	ارزشیابی
۱- روش‌های توصیفی مناسب	۴/۶۶	کاملاً مناسب	۴/۷۳	کاملاً مناسب

۲- جداول و نمودارها	۴/۶۱	کاملاً مناسب	۴/۶۶	کاملاً مناسب
۳- آزمون‌های آماری مناسب	۴/۱۹	مناسب	۴/۳۶	کاملاً مناسب
۴- گزارش ملاک‌های استنباط آماری	۴/۰۲	مناسب	۴/۲۰	مناسب
۵- کل	۴/۳۷	کاملاً مناسب	۴/۴۸	کاملاً مناسب

داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در انتخاب آزمون‌های آماری و گزارش ملاک‌های استنباط آماری در سطح مناسب و در بقیه ملاک‌ها و کل فصل در سطح کاملاً مناسب، و پایان‌نامه‌های دکتری در گزارش ملاک‌های استنباط آماری در سطح مناسب و در دیگر ملاک‌ها و کل فصل در سطح کاملاً مناسب ارزشیابی شده است. در همه ملاک‌ها پایان‌نامه‌های دکتری نسبت به پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد امتیاز بیشتری را کسب کرده‌اند.

ط. وضعیت اجزای فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

فصل پنجم با پنج ملاک؛ خلاصه‌ای از فرایند و نتایج، ارتباط نتایج با نظریه‌ها و پژوهش‌ها، دلایل احتمالی و منطقی موارد همخوانی و ناهمخوانی یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های دیگران، محدودیت تحقیق و پیشنهادهای تحقیق مورد ارزشیابی قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. وضعیت اجزای فصل پنجم پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری

	ارشد		دکتری	
	میانگین	ارزشیابی	میانگین	ارزشیابی
۱- خلاصه‌ای از فرایند و نتایج	۴/۱۳	مناسب	۴/۱۴	مناسب
۲- ارتباط نتایج با نظریه‌ها و پژوهش‌ها	۳/۷۶	مناسب	۴/۶۶	کاملاً مناسب
۳- دلایل احتمالی و منطقی موارد همخوانی و ناهمخوانی	۳/۳۶	نسبتاً مناسب	۳/۶۶	نسبتاً مناسب
۴- محدودیت‌های تحقیق	۳/۳۴	نسبتاً مناسب	۳/۹۳	مناسب
۵- پیشنهادهای تحقیق	۳/۷۳	مناسب	۳/۸۳	مناسب
۶- کل	۳/۸۶	مناسب	۴/۰۴	مناسب

تربیتی

داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهد که پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در ملاکهای؛ دلایل احتمالی و منطقی موارد همخوانی و ناهمخوانی «و محدودیت تحقیق در سطح نسبتاً مناسب و در بقیه ملاک‌ها و کل فصل در سطح مناسب، و پایان‌نامه‌های دکتری در ملاک» دلایل احتمالی و منطقی موارد همخوانی و ناهمخوانی در سطح نسبتاً مناسب، در ملاک ارتباط نتایج با نظریه‌ها و پژوهش در سطح کاملاً مناسب و در دیگر ملاک‌ها و کل فصل در سطح مناسب ارزشیابی شده‌اند. پایان‌نامه‌های دکتری در مقایسه با پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در همه ملاکها امتیازی بیشتری کسب کرده‌اند.

۵. وضعیت فهرست منابع

فهرست منابع از نظر «رعایت اصول منبع نویسی و یکدستی» و «جدید بودن» منابع مورد ارزشیابی قرار گرفته است که نتایج آن در جدول ۶ آمده است. ملاک «رعایت اصول منبع نویسی و یکدستی» مطابقت با الگوی APA و «جدید بودن» با ملاک چهارسال اختلاف با تاریخ تنظیم گزارش حداقل ۶۰ درصد منابع امتیاز ۵، ۴۰ درصد منابع امتیاز ۴ و ۲۰ درصد منابع با امتیاز ۳ ارزشیابی شده است.

جدول ۶. وضعیت فهرست منابع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری

	ملاک‌ها		ارشد		دکتری	
	میانگین	ارزشیابی	میانگین	ارزشیابی	میانگین	ارزشیابی
۱- رعایت اصول منبع نویسی و یکدستی	۴/۲۰	نسبتاً مناسب	۴/۴۰	کاملاً مناسب		
۲- جدید بودن منابع	۳/۵۷	نسبتاً مناسب	۳/۸۶	مناسب		
۳- کل	۳/۸۸	مناسب	۴/۱۳	مناسب		

با توجه به داده‌های جدول ۶، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد از نظر جدید بودن منابع در سطح نسبتاً مناسب، و از نظر رعایت اصول منبع نویسی و کل فهرست نویسی «در سطح مناسب، و پایان‌نامه‌های دکتری» در رعایت اصول فهرست نویسی در سطح کاملاً مناسب، و در «جدید بودن منابع» و کل فهرست نویسی در سطح مناسب ارزشیابی شده است.

ک. وضعیت پایان‌نامه‌های از نظر پیوست‌ها: ۹۳ درصد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و ۸۰ درصد پایان‌نامه‌های دکتری دارای پیوست بودند.

ل. وضعیت پایان‌نامه‌های از نظر ساختار کلی و آئین نگارش: ۴۰ درصد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد ساختار کاملاً مناسب، ۵۷ درصد ساختار مناسب و ۳ درصد ساختار نسبتاً مناسب و پایان‌نامه‌های دکتری ۶۳ درصد دارای ساختار کاملاً مناسب و ۳۷ درصد ساختار مناسب داشته‌اند. از نظر ساختار کلی پایان‌نامه‌های دکتری وضعیت بهتری داشته‌اند.

از نظر رعایت آئین نگارش، ۷۷ درصد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در سطح مناسب و ۲۳ درصد در سطح نسبتاً مناسب، و پایان‌نامه‌های دکتری، ۱۳ درصد کاملاً مناسب، ۶۳ درصد در سطح مناسب و ۲۴ درصد در سطح نسبتاً مناسب ارزیابی شده‌اند. باتوجه به این ملاک‌ها نیز، پایان‌نامه‌های دکتری وضعیت بهتری نشان داده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های مربوط به بخش مقدماتی پایان‌نامه‌ها گویای آن است که اولاً در تعدادی از پایان‌نامه‌ها مواردی از قلم افتاده است. گزارش‌های بدون چکیده، یا فهرست مطالب نمونه‌هایی از موارد از قلم افتادگی است. ثانیاً ترتیب ارائه اجزای بخش مقدماتی مطابق با دستورالعمل دانشگاه صورت نگرفته است. عدم نظارت و کنترل گزارش نهایی تحقیق از طرف استادان راهنما و مشاور و همچنین مسئول آموزش تحصیلات تکمیلی و کارشناسان این واحد می‌تواند دلایل این ناهماهنگی و انسجام باشد.

استفاده از عناوین مختلف برای فصل‌های گزارش که هم در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و هم دکتری مشاهده شده است، گویای آن است که در تنظیم گزارش‌ها، دستورالعمل دانشگاه مدنظر قرار نمی‌گیرد. چنانچه دستورالعمل دانشگاه در اختیار استادان راهنما و مشاور و دانشجویان قرار گیرد و بر رعایت آنها تأکید شود این اختلافها برطرف خواهد شد.

نتایج بررسی مربوط به موضوع تحقیق و چکیده نشان داد که قریب به اتفاق پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری در سطح کاملاً مناسب ارزشیابی شده‌اند که

تربیتی

حاکمی از نقاط قوت پایان‌نامه‌های دانشکده است. وضعیت فصل اول پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد از نظر «مقدمه، بیان مسئله و ضرورت و اهمیت تحقیق» در حد نسبتاً مناسب، و پایان‌نامه‌های دکتری در بیان مسئله و ارائه دلایل احتمالی بروز مسئله در حد نسبتاً مناسب ارزشیابی شده‌اند که می‌تواند نشانه ضعف گزارش‌ها باشد. هدف‌ها، سؤال‌ها، فرضیه‌ها و تعاریف نظری و عملیاتی در همه گزارش‌ها در سطح کاملاً مناسب ارائه شده‌اند و نقاط قوت آنها به حساب می‌آید. عینی بودن ملاک‌ها می‌تواند دلیلی برای کسب این سطح ارزشیابی باشد.

پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری از نظر ارتباط مطالب فصل دوم با موضوع تحقیق، داشتن سازمان و نظم منطقی، ارجاع منابع، ارائه شواهد نظری و تجربی در سطح مناسب و کاملاً مناسب ارزیابی شده‌اند که مورد انتظار است، اما از نظر نقد پژوهش‌ها، تفکیک نقل قول‌های مستقیم و غیرمستقیم، گزارش روش‌های تحقیق شواهد تجربی و ارائه خلاصه‌ای از نکات مهم فصل دارای ضعف اساسی هستند. به عبارتی گزارش‌ها، ملاک‌های مورد نظر را ارائه نکرده‌اند. مورد تأکید قرار نگرفتن این ملاک‌ها از طرف استادان راهنما، مشاور و داور، یا آشنا نشدن دانشجویان به ضرورت مطالب این فصل شاید دلیلی برای این بی‌توجهی باشد. کلاس درس روش تحقیق پیشرفته می‌تواند برای آشنا کردن دانشجویان با این ملاک‌ها مؤثر باشد.

گزارش‌های دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری برای فصل‌های سوم و چهارم نیز در سطح مناسب و کاملاً مناسب ارزشیابی شده‌اند. به نظر می‌رسد اجزای فصل سوم از ویژگی عینیت برخوردار است. و فصل چهارم که با تحلیل داده‌ها به روش‌های توصیفی و استنباطی سر و کار دارد، به خاطر دارا بودن ویژگی عینیت، نمی‌تواند حضور موفق ملاک‌ها در گزارش‌ها را توجیه نماید.

فصل پنجم گزارش‌ها برای هر دو گروه در سطح مناسب ارزشیابی شده است. پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در ارائه خلاصه‌ای از فرایند پژوهش و یافته‌ها، شواهد تحربی مرتبط با موضوع، و ارائه پیشنهادها مبتنی بر یافته‌ها در سطح مناسب و در ارائه

استدلال منطقی برای همخوانی یا علوم همخوانی یافته‌ها با مبانی نظری و شواهد تجربی و بیان محدودیت‌ها در سطح مناسب ارزیابی شده‌اند. پایان‌نامه‌های دکتری در ارائه خلاصه‌ای از فرایند و یافته‌های پژوهش، در بیان محدودیت‌ها و ارائه پیشنهادها مبتنی بر یافته‌ها در سطح نسبتاً مناسب و در ارائه استدلال منطقی برای همخوانی یا عدم همخوانی یافته‌ها با مبانی نظری و شواهد تجربی در سطح نسبتاً مناسب و در ارائه شواهد تجربی مرتبط با موضوع در سطح کاملاً مناسب ارزیابی شده‌اند. این فصل که مقایسه یافته‌های تحقیق با مبانی نظری و شواهد تجربی را شامل می‌شود مهمترین فصل گزارش‌ها است. با توجه به یافته‌ها می‌توان گفت که هر دو دسته گزارش در این بخش ضعیف بوده‌اند. لازم است در کلاس‌های روش تحقیق پیشرفته اهمیت فصل دوم یعنی ادبیات تحقیق و فصل پنجم مقایسه یافته‌ها با ادبیات مورد تأکید بیشتری قرار گیرد.

با توجه به یافته‌ها پیشنهاد می‌شود:

۱. برای یکسان‌سازی گزارش‌های تحقیق، دستورالعمل تنظیم گزارش‌ها در اختیار دانشجویان، استادان راهنما، مشاور و کارشناسان تحصیلات تکمیلی قرار گیرد و تأکید شود که رعایت آن‌ها الزامی است. بنابراین قبل از صحافی، گواهی‌های لازم مبنی بر تأیید گزارش‌ها صادر شود.
۲. دانشجویان در تدوین مقدمه، بیان مسئله و ضرورت و اهمیت موضوع تحقیق در مقایسه با دیگر اجزای فصل اول ضعیف هستند. پیشنهاد می‌شود در کلاس‌های روش تحقیق، ملاک‌های مربوط به این بخش‌ها به صورت کاربردی مورد بحث قرار گیرد و تکالیف بیشتری برای دانشجویان در نظر گرفته شود.
۳. اکثر گزارش‌ها در بررسی نقادانه مبانی نظری و تجربی، تفکیک نقل قول‌ها و ارائه خلاصه‌ای از مطالب فصل دوم ضعیف اساسی دارند. پیشنهاد می‌شود که در کلاس‌های روش تحقیق به اهمیت ادبیات تحقیق، استناد درست منابع و ارائه خلاصه‌ای از نکات فصل دوم تأکید بیشتری شود و به طور کلی شیوه گزارش نویسی پژوهش در این کلاس‌ها تدریس شود. ضمناً از طرف استادان راهنما و مشاور نیز نظارت بیشتری به عمل آید.

تربیتی

۴. انتخاب آزمون آماری و همچنین ارائه ملاک‌های استنباط آماری در سطح مناسب ارزشیابی شده، و مفاهیمی مانند توان آزمون‌ها و حجم اثر مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. پیشنهاد می‌شود در کنار استادان راهنما و مشاور، یک مشاور آشنا به متدولوژی تحقیق و روش‌های آماری حضور داشته باشد.

۵. ارائه دلایل احتمالی و منطقی همخوانی یا عدم همخوانی یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های دیگران، محدودیت‌ها و پیشنهادها در سطح مناسب ارزشیابی شده‌اند. اما اهمیت این بخش از دیگر بخش‌ها بیشتر است و لازم است که در این خصوص از طرف استادان راهنما و مشاور تأکید بیشتری صورت گیرد.

منابع

- ایزاک، استفان. (۱۳۸۶). *راهنمای تحقیق و ارزشیابی در روان‌شناسی و علوم تربیتی*. ترجمه علی دلاور. تهران: انتشارات ارسباران.
- بازرگان، عباس. (۱۳۷۴). *ارزیابی درونی دانشگاه و کاربرد آن در بهبود کیفیت آموزش عالی*. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۳ و ۴ سال سوم، پاییز و زمستان، ص ۵۰.
- بازرگان، عباس. (۱۳۸۷). *ارزشیابی آموزشی*. تهران: انتشارات سمت.
- حری، عباس. (۱۳۷۲). *مروری بر اطلاعات و اطلاع‌رسانی*. تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
- دفتر برنامه‌ریزی آموزشی، نظارت و سنجش. (۱۳۸۴). *راهنمای آموزشی دانشگاه علامه طباطبایی*. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- دلاوری، ابوالفضل. (۱۳۸۷). *طرح ارتقاء کیفیت رساله‌های دکتری*. معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبایی.
- سرمد، زهره، عباس بازرگان و الهه حجازی. (۱۳۸۶). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: نشر آگه.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۸۷). *اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی - ویرایش پنجم*. تهران: نشر دوران.

سیف نراقی، مریم و عزت ... نادری. (۱۳۸۷). روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی (با تأکید بر علوم تربیتی). ویرایش ششم. تهران: انتشارات ارسباران.

شریفی، حسن پاشا و نسترن شریفی. (۱۳۸۷). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات سخن.

صاحبی، علی. (۱۳۸۳). روش تحقیق در روان‌شناسی بالینی - تهران: انتشارات سمت.

مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی. (۱۳۸۶). گزارش همایش تأملی بر دوره‌های دکتری تخصصی در ایران. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. (۱۳۸۴). آئین‌نامه دوره دکتری (Ph.D.).

ولف، ریچارد. (۱۳۷۶). ارزشیابی آموزشی (مبانی سنجش توانایی و بررسی برنامه‌ها). ترجمه علیرضا کیامنش. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی، ۱۹۸۴).

American psychological Association. (1991). Publication Manual of the American psychological Association (3thed) ashington. DC: Author.

Blount. Lawanna I. (2004). Dissertation proposal Guidelines. Akamaai University.

Marczyk, G, Dematteo. D. Festinger, D. (2005). Essentials of research desing and methodology. NJ: John Wiely and sons. Inc.

The professional school of psychology. (2005). Dissertation Manual.